

ISTRAŽIVAČKA I TERAPEUTSKA ULOGA SOCIOLOGA U PRIVREDI I DRUŠTVU

ALEKSANDAR TODOROVIĆ

*Prirodno-matematički fakultet
Beograd*

1. Sociolog i dijalektika

U teorijskom radu sociolozi ne treba da zapostavljaju dijalektičku i istorijsko-materijalističku metodu koja predstavlja osnovni preduslov svakog naučnog istraživanja. Ovu činjenicu ističemo zbog toga što i građanski sociolozi poklanjaju znatnu pažnju dijalektici, a posebno kategoriji totaliteta u proučavanju društvenih pojava. Narocito želimo da istaknemo činjenicu da se u posebnim područjima istraživanja društvenog života koristi dijalektika. Naučnici koji se bave istraživanjem urbanih područja primenjuju dijalektičke metodološke postupke za osvetljavanje raznih fenomena. Tako na primer interes za primenu istorijskog materijalizma na području urbane sociologije se razvija od 1960. godine, a u 1973. godini pojavljuje se serija monografija na osnovu ovog polazišta. Teorijski radovi sa aspekta istorijskog materijalizma ukazuju na činjenicu o poverenju koje su istraživači ukazali ovom polazištu na području urbane sociologije. U stvari, istorijsko-materijalistički pristup izučavanju gradova predstavlja solidnu naučnu osnovu za buduća istraživanja u urbanoj sociologiji. Istorijski materijalizam je obuhvatio ekonomiju, političku nauku i sociologiju. Isto tako obuhvatio je materijalnu bazu ljudskog društva. Super-struktura (politika, vaspitanje, kultura itd.) ima takođe važnost u društvenom razvoju. To znači da ako analiziramo urbanu politiku moramo da je povezujemo sa reprodukcijom kapitalističke proizvodnje. Isto tako, analiza (javnih ili privatnih) nastanjivanja povezuje se sa reprodukcijom radne snage i kapitala.¹

U izučavanju realizacije između ekonomike i prostora, istražuju se relacije između proizvodnih činilaca, razmene i potražnje u odnosu na prostornu strukturu. Prostorni sistem je opisan tako da su u njegovu bazu uglavljani elementi društvene strukture.²

Drugi istraživači koji se bave ekološkim problemima i zagađivanjem ljudske sredine u svojim naučnim polazištima ukazuju na dijalektički način mišljenja. Oni primenjuju dijalektičke postupke u proučavanju ekoloških procesa. W. Harich ističe činjenicu da mu je veliki limnolog Thienemann otkrio ekološke ideje koje su se odnosile na čoveka kao »nadgradski faktor« koga ne samo što nosi njegova prirodna baza već i on sam na nju deluje, pod izvesnim uslovima, razorno.

¹ Introduction, Historical materialist approaches to urban Sociology, u: Urban sociology: Critical Essays, edited by C. G. Pickvence, Tavistock Publication, 1976, p. 2.

² Urban Sociology, Critical Essays, ibid., p. 24.

Ovo mi se uopšte činilo kao sjajna potvrda iskaza dijalektičkog materijalizma o uzajamnim odnosima koji vladaju između prirode i društva, koje N. Hartmann toliko uprošćava svojom teorijom o smenama. Ujedno sam prvi put naučio da je na našoj planeti organska priroda *a la longue* ugrožena industrijskom civilizacijom i njenom agrokulturom.³

Ljudska ekologija izučava razne probleme na relaciji čovek-sredina. Nastali su razni ekološki modeli pomoću kojih se proučavaju raznovrsne pojave u gradskoj sredini. Danas se, međutim, obraća pažnja i zagađenju sredine od strane čoveka usled primene savremene tehnologije. Ekološka proučavanja ove problematike prožeta su dijalektičkom metodom. U samome određenju ekologije ističu se elementi dijalektizacije:

»Ekologija je«, piše francuski komunist Guy Biolat (Gaj Biolat), »zahvaljujući proučavanju uzajamnih dejstava između živih bića i drugih elemenata prirode, postala prava nauka kao ekonomiji prirodnih sistema. Ona tako pruža metod rada kojim se može ispitati kako čovek može usmeriti u svoju korist organizaciju prirodnih sistema. Dakle, s pravom se može tvrditi da razvitak ekologije odgovara novom, duboko dijalektičkom pristupu proučavanju prirode.«⁴

Kada je reč o društvenim suprotnostima i borbi suprotnosti koje čine žihu dijalektike istraživači ukazuju kako na borbu klase tako i na mikro-grupe i reflektovanje suprotnosti u svesti pripadnika tih grupa. P. Bourdieu ističe da sociologija kao nauka teži da shvati konkretni totalitet i da opiše objektivnu subjektivnost, odnosno interiorizaciju objektivnosti.⁵

U konkretnim empirijskim istraživanjima mogu se takode uočiti elementi dijalektike u vezi sa pristupom izučavanju određenih pojava. To se može ilustrovati sledećim primerom: J. Dumazedier je vršio istraživanja dokoličarskih aktivnosti u gradu Ansiju. Njegovo izučavanje dokolice i kulture u gradu Ansiju ima za osnovu izvesne tradicije urbane sociologije. To nije prvi put da ekipa istraživača istorijsko-empirijskom metodom istražuje opšte gradske probleme. Pre trideset godina je Lojd Uorner (Lloyd Warner) sa ekipom izučavao probleme klasa u američkom društvu u malom gradu od 17.000 stanovnika (Janke City). Dumazedier se u svome istraživanju Ansija, gradske aglomeracije od 45.000, ograničio na izučavanje strukture dokoličarske kulture u vezi sa društvenom strukturom grada. Robert Lynd je u svome izučavanju »Middletown« pošao u prikupljanju činjenica o dokolici bez unapred stvorene ideje. U stvari, pošao je u posmatranju činjenica dokolice bez izgrađenih logičkih pojmova. Međutim, Dumazedier piše, oslanjajući se na misao Bashelarda u »novom naučnom duhu« da sudovi o realnosti treba da budu postavljeni u funkciji organizacije mišljenja koje je već dato dokazima o njegovoj logičkoj vrednosti. To znači da je neophodno da se počne od takve organizacije mišljenja čije je polazište zasnovano na naučnim vrednostima.⁶ U stvari, u istraživanje dokolice, kao i u svakom drugom istraživanju, treba da se počne od određenih teorijskih znanja. Tako je Dumazedier u istraživanju dokolice i kulture u gradu Ansiju pošao od opšte hipoteze formulisane na sledeći način: *kulturni razvoj naše zemlje je u odnosu sa ekonomskim i društvenim razvojem*. Na osnovu opš-

³ Wolfgang Harich, Dijalektički materijalizam i ekologija u: Marksizam u svetu, br. 7, 1977, str. 73.

⁴ W. Harich, *ibid.*, str. 74.

⁵ P. Bourdieu, *Un Art moyen*, Editions de Minuit, Paris 1965, p. 20.

⁶ J. Dumazedier et A. Rignet, *Le Village et Culture*, Aux Editions du Seuil, Paris 1966, p. 21.

te teorijske pretpostavke formulisao je posebne i specifične hipoteze u izučavanju dokolice u odnosu na faze industrijske civilizacije.

U izučavanju kulture i dokolice u gradu Ansiju istorijsko-empirijski je pokazao odnos između proizvodnje i dokolice (ekonomske stagnacije 1952. i industrijske ekspanzije od 1952. do 1962), potrošnje i dokolice, dokolice i socio-kulturnih problema i dr. Na osnovu ovakvih socioloških pristupa društvenoj stvarnosti nije teško uočiti činjenice koje govore o dijalektičkom načinu izučavanja i objašnjenja fenomena u posebnim oblastima. Zato, kada analiziramo rad sociologa i njihove teorijske, istraživačke i terapeutske uloge neophodno je ukazati na značaj osnovnog metodološkog oruđa tj. dijalektike i njene primene u izučavanju društvenih fenomena. Ako bismo sa par reči okarakterisali primenu dijalektike u izučavanju udruženog rada i privrede u našem socijalističkom društvu mogli bismo reći sledeće:

1. Svaku pojavu treba izučavati kao totalitet. To znači ne treba zapostavljati skup okolnosti koji je determinišu i unutrašnju celinu raznovrsnih elemenata iz kojih je sastavljena. Anketni i drugi empirijski istraživački poduhvati mogu da osvetle samo jednu stranu fenomena, što ima svoj značaj za izvesnu praktičnu delatnost ali je neophodno saznanje celine pojave, saznanje totaliteta za uspešniju praktičnu delatnost. Zato i fenomen samoupravljanja treba shvatiti u totalitetu. Radničko samoupravljanje kao otvoreni totalitet dinamičkog karaktera nalazi se u uzajamnom prožimanju sa drugim totalitetima. Samoupravljanje sadrži mnogostruke pojavne oblike udruženog rada na površini, a u dubini društvene zakone. Empirijsko istraživanje brojnih i raznovrsnih odnosa u udruženom radu uspešnije će biti realizovano ako oni budu proučavani u vezi sa društvenim zakonima.

2. U proučavanju pojava u samoupravljanju treba koristiti dijalektiku suprotnosti. Razne birokratske tendencije se prepliću sa razvojem samoupravljanja i procesima udruživanja. To su suprotnosti između birokratsko-tehnokratskih tendencija i udruženog rada, voluntarističkih tendencija i slobodnog tržišta, pluralizma interesa i opštih društvenih interesa i dr. Celina svih ovih suprotnosti nalazi se u jednom dijalektičkom prožimanju i zahteva produbljene naučne analize radi prevazilaženja negativnih suprotnosti.

2. Praksa i uloge sociologa

Kada razmatramo i analiziramo naučnike i njihov rad videćemo da vrše različite uloge u vezi sa svojom profesionalnom aktivnošću. To je slučaj i sa sociolozima i njihovim naučno-istraživačkim radom. Uglavnom, često se govori o sociologu teoretičaru i sociologu empiričaru, odnosno o teorijskoj i istraživačkoj ulozi sociologa. Malo se govori o terapeutskoj ulozi sociologa u odnosu na prve dve uloge koje su dominantne. Međutim, najnoviji podaci pokazuju područja društvenog života u kojima se može ispoljiti i terapeutska uloga.

Razdvajanje teorijske, empirijsko-istraživačke i praktično-terapeutske uloge sociologa je uslovnog karaktera. Razvoj sociološkog saznanja kretao se u smeru sve tešnje povezanosti između teorijskih i empirijskih istraživanja. Vremena u kojima su »teorija« i »špekulacija« značile isto, pripadaju, prema H. L. Zetterbergu, prošlosti. Moderni teoretičar, kako ga mi shvatamo, mora da poznaje rezultate empirijskog istraživanja u većoj meri nego empirijski istraživač. Razlozi za ovakvo poznavanje su, prema H. L. Zetterbergu, u tome što se teoretičar bavi

sistematizovanjem prikupljenog znanja. Rezultat njegovog rada ogleda se u sažimanju ranijih otkrića i predskazivanju budućih otkrića i događaja.⁷

Smatra se da je savremena sociologija premostila staru provaliju između teoretičara i empirijskog istraživača. Odlučujući činioci koji su uticali pri građenju ovog mosta su: »Pravila sociološke metode« Emila Durkheima (1895) i delo Vilfeda Paretoa – »Tractato di Sociologia Generale« (1916).

Zetterberg piše da su pojavljivanje ovih dela u Evropi i radovi Pitirima Sorokina i Roberta K. Martona u Americi znatno doprineli osvetljavanju odnosa između teorije i istraživanja.

Sorokin je rezultate empirijskog istraživanja primenjivao na sistematski način u delu »Contemporary Sociological Theories« prilikom svog kritičkog ocenjivanja postojećih socioloških teorija. Marton je krajem četrdesetih godina napisao dva značajna članka o odnosu između teorije i istraživanja.⁸

Ove ocene H. L. Zetterberga o odnosu sociološke teorije i empirijskih istraživanja su delimično tačne. Međutim, treba istaći činjenicu koju sami građanski sociolozi navode da su rezultate empirijskih istraživanja koristili i povezivali sa svojim teorijskim shvatanjima još Marks i Engels.

Sociologija u svome razvoju nije zanemarila ulogu prakse. Naporedo s razvojem raznih socioloških shvatanja, pitanje prakse neumitno dolazi na dnevni red. Međutim, to se ne može reći za sve sociološke teorije. Pojedini sociolozi više su se bavili razvojem naučnog sociološkog saznanja a zanemarivali ulogu prakse. Morris Jannowitz navodi osnivače čikaške empirijske sociološke škole W. I. Thomasa i Roberta Parka koji nisu postavljali problem relacija između teorije i prakse. Oni nisu imali u vidu ulogu misije sociologa u društvu. Kasnije, posle drugog svetskog rata, sociolozi više obraćaju pažnju na svoja naučna otkrića. Ovakva ocena M. Jannowitz je nesumnjivo tačna kada je reč o razvoju američke sociologije. Ali istovremeno on ukazuje na evropske sociologe kod kojih je odnos između sociološke teorije i prakse bio mnogo ranije razmatran. Naročito naglašava činjenicu da je 1930. godine u radovima Karla Mannheima vršena teorijska analiza odnosa između sociološkog saznanja i društvene akcije. Mannheim je posebno činio napore da konceptualizuje sadržaj i oblik planirane društvene akcije koja je uvela društvene nauke u oblast sociologije saznanja.⁹

Razni sociolozi (M. Jannowitz, R. König, H. Maus i dr.) navode Karla Marksa i njegove učenike koji su ukazali na činjenicu jedinstva teorije i prakse. U stvari, razvoj marksizma u raznim oblastima društvenog života imao je za cilj kako osvetljavanje pojava tako i ukazivanje na njihovo menjanje i dalji razvoj. Zato su praksa i društvena akcija tesno povezane s marksističkom teorijom o društvu. Nesumnjivo je da teorija osvetljava put naučnim istraživanjima i bez validne teorije nema solidnog empirijskog zahvata društvenih pojava.

Poznato je da empirijska istraživanja imaju praktično primenljiv karakter. Sociolozi rada, industrijski psiholozi i drugi ukazuju na međuljudske odnose u grupi,

⁷ Hans L. Zetterberg, *Theorie, Forschung und Praxis in der Soziologie*, Handbuch der empirischen Sozialforschung, s. 64.

⁸ H. L. Zetterberg, o. c., s. 64.

⁹ Morris Jannowitz, *Modèles sociologiques et action sur la société*, *Sociologie du Travail*, 1. 1968. Aux Editions du Seuil, p. 35-37.

motivisanost za rad, zadovoljstvo ili nezadovoljstvo poslom i na druge činjenice koje utiču na veću ili manju produktivnost rada.

Pitanje planiranja rada, sagledavanje izrade celokupnog proizvoda, učešće u upravljanju predstavljaju takođe važne i bitne činioce za razvoj materijalne proizvodnje. Za naše socijalističko samoupravno društvo pitanje samoupravljanja i raspodele dohotka prema radu su snažne poluge koje pokreću radnika na veću produktivnost.

Sociolozi slobodnog vremena ističu slobodne vremenske aktivnosti i njihov značaj za produktivnost rada. Istraživači navode podatke koji pokazuju aktivnosti (sportske i dr.) koje su značajne za produktivnost rada. J. Dumazedier piše da je »sport, malo-po-malo, nametnuo svoje modele većini formi modernog života«. Tako je organizacija industrijskog preduzeća često zasnovana na metodama natjecanja, kooperacije, takmičenja, koje su posuđene od sporta.

Od ogleđa »Western Electric«-a, američka preduzeća su naveliko uvela te društvene tehnike. U SSSR sportski duh i terminologija široko su rasprostranjeni u politici petogodišnjih planova. U Francuskoj se broj društvenih klubova ili klubova koje potpomaže industrija procenjuje na oko 2000. Sportska natjecanja između preduzeća ili između radionica imaju sve veći uspeh. U najvećim metalurškim preduzećima grada Ansija od 2000 zaposlenih više od 600 učestvuje u takvim svečanostima, u jednom izvanrednom ambijentu. Sigurno je da ta vrsta susreta i njihov način pripreme pružaju često uzor, stil za proizvodni ili obrazovni rad. Mnogobrojni metodi profesionalnog usavršavanja nastali iz potreba za produktivnošću i racionalizacijom preduzeća inspirišu se tehnikama koje su bliske sportskoj pedagogiji.¹⁰

Poznato je da su istraživanja efikasnosti sportskih kretanja prethodila istraživanjima produktivnosti profesionalnih kretanja. Brojne studije o organizaciji rada u industriji to očito potvrđuju.

»Nije, dakle, čudno što je u svom slavnom tekstu, posvećenom 1911. g. naučnoj organizaciji rada, Taylor precizno poredio organizaciju rada s organizacijom sporta i što je 1912. godine pred kongresom razvio to isto poredenje.«¹¹

Kao što vidimo, zaključak koji možemo da izvedemo iz relacije slobodno-vremenske aktivnosti – produktivnost rada, jeste uticaj ovih aktivnosti na organizaciju, saradnju, efikasnost i takmičenje u materijalnoj proizvodnji. Modeli sportskih aktivnosti su poslužili i služe kao podloga aktivnostima u povećanju produktivnosti rada.

U udruženom radu se takođe čine napori da se putem rekreativnih aktivnosti poveća produktivnost rada. Vrše se i određena istraživanja čiji rezultati potkrepljuju činjenicu da određene rekreacione aktivnosti povećavaju produktivnost rada. Međutim, moramo reći da su ovakve vrste istraživanja u početnom stadijumu i da sociolozi rada, industrijski psiholozi i drugi istraživači treba više pažnje da posvete ovoj problematici.

U vezi sa organizovanjem rekreativnih aktivnosti u našim radnim organizacijama uočavaju se izvesni problemi koje treba otklanjati. Tako, na primer, u SOUR »Zorka« zapaženo je smanjenje broja radnika koji su išli na rekreaciju, a objašn-

¹⁰ Joffre Dumazedier, Rad i slobodno vreme, G. Fridmann, P. Naville, Sociologija rada, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1982, str. 696-697.

¹¹ J. Dumazedier, ibid., str. 697.

njava se pre svega time što je odmor bio pasivan – monoton. Uprkos dobrom smeštaju i ishrani, nedostajao je obuhvatniji program rekreativnih, sportsko-zabavnih aktivnosti. Zbog toga je radnički savet doneo odluku koja je značila radikalnan preokret u organizovanju radne rekreacije. Naime, u njene sadržaje trebalo je uneti komponente aktivnog odmora. Aktivan odmor sastoji se u promeni prethodne aktivnosti i koristan je ne samo posle bavljenja fizičkim, nego i intelektualnim radom. Takav način odmaranja povoljno deluje na mnoge fiziološke funkcije, a takođe omogućava i emocionalno rasterećenje. Drugim rečima, ovakva fizička aktivnost nije korisna samo u funkciji kondicije, već i celokupne ličnosti, uključujući i psihički moment – omogućava da se čovek oseća sigurnim i stabilnim.¹²

SOUR »Zorka« posvećuje pažnju aktivnim oblicima rekreacije. Saznanja do kojih se došlo putem empirijskih istraživanja omogućila su da se otklanjaju nedostaci u realizaciji rekreacije. Zbog toga se u raznim odmaralištima posvećuje pažnja negovanju aktivnog odmora.

3. Istraživačka i terapeutska uloga sociologa

U prethodnim razmatranjima ukazali smo donekle i na istraživačku ulogu sociologa. Međutim, u određenim momentima rada sociologa objedinjuju se istraživačka i terapeutska uloga. Kada je reč o terapeutskoj ulozi sociologa postavlja se pitanje da li se ona može poistovetiti sa ulogom lekara. Prema Mendrasu, položaj sociologa može da se uporedi u većini slučajeva s položajem lekara. On se nalazi pred jednom pojavom za koju treba da uspostavi dijagnozu a zatim da eventualno pronađe sredstva za akciju. Ali on nije ništa bolje naoružan od Molijerovog lekara. Njegov domen saznanja je ograničen i on ne raspolaze indicijama koje bi ga dovele do dijagnoze: on ne poseduje udžbenik u kome su upisani simptomi. Šta više, lekara pozivamo za patološke slučajeve u cilju uspostavljanja zdravlja, dok sociolog interveniše u »normalnom« socijalnom životu. Za njega ne postoji ni patološko ni normalno: »blousons noirs« i samoubice su proizvodi društva koji nisu ni dobri ni loši, ni zdravi ni bolesni. U odnosu na društvenu situaciju koja mu je prezentovana, sociolog »savetodavac« treba da shvati u potpunosti datu situaciju: fabriku, biskupiju, selo, vojnu truppu. Za sve ovo potrebno mu je da izvrši anketu jer on još uvek nije dovoljno naoružan da bi vršio jednostavna terapeutska ispitivanja. Dakle, pre nego što može da interpretira realnost potrebno je da je proučava. Kad je dobro prouči, svakako će doći do interpretiranja u skladu s izvesnim sociološkim teorijama. Tada će upotrebiti svoj naučni jezik (način izražavanja) koji je nejasan svakodnevnom čoveku. Zaišta, ovaj svakodnevni čovek poznaje vrlo dobro svoj problem, svoju instituciju, svoju situaciju. Proučavajući svakodnevni život, sociolog prirodno ima težnju da ga komplikuje, da ističe aspekte koji u svakodnevnom životu ostaju neprimećeni i koji su vrlo često najznačajniji. Da bi se naprotiv stvorila jedna odluka i akcija, treba pojednostaviti situaciju i imati čvrstu volju da se transformiše.¹³

U kojim slučajevima sociolog može da odigra ulogu terapeuta? Odgovor na ovo pitanje su dali istraživači ove problematike. To je područje malih grupa i način

¹² Analiza korišćenja radne rekreacije radnika SOUR HI »Zorka«, str. 2.

¹³ H. Mendras, *Elements de Sociologie*, str. 19-20.

njihove transformacije. Sociolog može kroz praktičnu delatnost da utiče na menjanje činjenica i odnosa između činjenica. Poznato je da u sociologiji postoje tri vrste istraživanja. To su: fundamentalna istraživanja, primenjena istraživanja i aktivna istraživanja.

Razlika između fundamentalnih i primenjenih istraživanja u sociologiji svodila su se na relacije teorija – empirija. Međutim, aktivna istraživanja predstavljaju pretežno posebno vrstu primenjenih istraživanja. Zasnovao ih je Kurt Lewin. Ali pojam aktivnog istraživanja ne sadrži samo, kao što to njegovo ime pokazuje, efikasnost primenjenog istraživanja već podjednako tesnu vezu s fundamentalnim istraživanjima.¹⁴ U stvari, aktivna istraživanja služe se određenim teorijskim konceptima. To znači da su *fundamentalna i aktivna istraživanja* proizašla iz *primenjenih istraživanja*. Aktivna istraživanja su kompleksna i koriste razne tehnike za intervenciju a takođe i određene teorije.

Aktivno istraživanje prema Lewinovim shvatanjima obogaćuje primenjeno istraživanje ili tehniku akcije. Istraživači kroz proučavanje određenih grupa istovremeno primenjuju i tehniku za njihovu reorganizaciju. Različiti načini rukovođenja grupama (demokratski, nedemokratski), stepen participacije članova u grupi, dinamika grupe i drugi problemi predstavljaju široko polje istraživanja odgovarajućim tehnikama koje služe direktno u akcione svrhe. Morenova sociometrija sa sociometrijskim testovima i tehnikama sociodrame i psihodrame takođe je podesna za realizovanje aktivnih istraživanja.

Aktivna istraživanja na području sociometrije doprinela su da istraživači društvenih odnosa ne budu samo pasivni posmatrači, regulatori i analitičari ovih odnosa nego da direktnim akcijama utiču na njihovo menjanje.

Nije potrebno isticati važnost takvih tehničkih i metodoloških postupaka koji su razvijeni u sociologiji i socijalnoj psihologiji i podesni su za praktično-akcione postupke u terapeutske svrhe. Istraživači sami postaju akteri i terapeuti.

Moreno je posebno razvijao metodu psihodrame i sociodrame koje su služile u terapeutske svrhe.¹⁵ Psihodrama služi za oslobodenje pojedinaca od izvesnih napetosti, a sociodrama za rešavanje konflikta u grupama i modifikovanje stavova. Oba postupka koriste dramu i kroz igru oslobađaju učesnike i gledaoce izvesnih napetosti putem »katarze«.

K. Lewin i njegovi učenici takođe su kroz grupnu dinamiku rešavali izvesne probleme. Za vreme rata Lewin je organizovao diskusione sastanke sa ženama kako bi se smanjila potražnja goveđeg mesa. Posle ovih sastanaka u kojima su učesnice iznosile svoje mišljenje rezultati su pokazali za 32% izmene u kupovinama.¹⁶

Za promene ponašanja značajne su odluke grupe. Lewin je na konkretnim eksperimentalnim primerima pokazao da su grupne diskusije i odluke grupa bitno uticale na ponašanje majki u pogledu potrošnje mleka i izmene u ishrani beba. Naročito su značajne metode »seminara« i »socijalne laboratorije« koje je Lewin razvio u cilju praktičnih akcija za rešavanje određenih društvenih problema.

¹⁴ Roger Pinto et Madeleine Grawitz, Methodes des sciences sociales, tom II, Dalloz, 1964, str. 274.

¹⁵ Pored toga što je razradio metodološke postupke psihodrame i sociodrame Moreno je vidno doprineo razvoju grupne terapije. S. R. Slavson, Psychologie, Das Fischer Lexikon, Fischer Bücherei KG, Frankfurt am Mein 1957, s. 253.

¹⁶ Vidi: Kurt Lewin, Psychologie Dynamique, Presses Universitaires de France, Paris, 1959, p. 275-277.

Sociolozi i socijalni psiholozi istražuju male grupe i na bazi podataka utiču na promene u grupama. C. Faucheux i S. Moscovici su istraživali kreativnost malih grupa. Proučavali su prirodu zadataka u grupi, strukture komunikacija u grupi i sposobnosti da grupa razreši probleme.¹⁷ R. H. Robert je proučavao devijantne omladinske grupe i pokazao metodološki kako sociolog može da odigra ulogu terapeuta, tj. da devijantna grupa postane normalna grupa.¹⁸

Terapeutska uloga je značajna za proučavanje međuljudskih odnosa u radnim organizacijama i transformacije tih odnosa radi stvaranja povoljnije radne atmosfere. Istraživačka uloga prethodi terapeutskoj ulozi, odnosno one se uzajamno prepliću tokom transformacije mikro grupa.

Drugačije stoji stvar sa istraživačkom ulogom sociologa u vezi sa primenjenim i fundamentalnim istraživanjima. Prvo što treba da istaknemo jeste da istraživač ne može da donosi odluke. Primenjeno istraživanje je uvek specijalizovano i ograničeno. Tipski projekat primenjenog istraživanja pruža znanje, relevantno za praksu, samo o malom broju promenljivih koje su tačno ispitane i izmerene. Ali za praksu je potrebno više znanja od ispitanih, promenljivih. Oni koji donose stvarne odluke moraju da vode računa o njihovim posledicama na čitavo područje a ne samo na jednu sferu koju istraživač ispituje. Da bi mogao da vrši uticaj na stvarnu odluku, istraživač mora da poznaje čitavo područje aktivnosti svoga nadlogodavca i prema tome da daje i svoj savet. Odakle može istraživač da dobije ovo znanje koje nije sam stekao? Odgovor glasi: iz naučne literature, tj. iz istraživanja koja su drugi sproveli.¹⁹

Sociolog treba da pribavi i stekne posebna znanja o onim činiocima koje nije ispitivao u svome projektu, ali koji su od bitne važnosti za onoga koji treba da donosi odluke. Sociolog se služi i drugim istraživanjima radi formiranja »politike«.

Prilikom donošenja odluka istraživač predstavlja samo jedan glas u krugu onih koji odlučuju. Nije ništa iznenađujuće – kaže Zetterberg – što istraživač ima sašvim malu važnost u ovakvom krugu.

Ali ako istraživač može da prevaziđe nekoliko promenljivih koje je ispitao i na osnovu svoje nauke pokaže da poznaje ukupne odnose na koje se odluka donosi, tada je njegov položaj drugačiji. On je u ovom slučaju prvi poverenik onoga koji donosi odluku. Pomaže mu da odmeri različite alternative i njihove verovatne posledice. Ako ovako radi, on prevazilazi usko područje koje je ispitao na osnovu zateva za istraživanje. On koristi nakupljeno znanje društvene nauke i nije više samo predstavnik teorije. On je naučni savetnik u pravom smislu reči.²⁰

Ako na primer istraživač ispita želje i potrebe radnih ljudi za rekreacijom i utvrdi da se te želje i potrebe bitno razlikuju od stavova ljudi iz stručnih službi koji planiraju odmor i rekreaciju radnika, tada sociolog treba da da određene predloge a na samoupravnim organima leži zadatak da donesu odluke i izaberu jednu od mogućih alternativa koja im se nudi. Ukoliko je istraživač dobro proučio problem utoliko će njegovi saveti biti validniji. Međutim, i najbolja rešenja koja nudi so-

¹⁷ Claude Faucheux et Serge Moscovici, Etude sur la creativite des groupes; tache, structure des communication et reusite, u Le Vocabulaire des Sciences sociales, Mouton 1965, p 229.

¹⁸ Philippe Robert, Les bandes d adolescents, Les editions ouvieres, p. 326.

¹⁹ Hans L. Zetterberg, Angewandte Sozialforschung in der Praxis, in Logik der Sozialwissenschaft, Herausgegeben von Ernst Topitsch Verlag Kiepenbeuer – Witsch, Köln - Berlin, 1968, s. 493.

²⁰ H. L. Zetterberg, op. cit., s. 494.

ciolog nekada se ne mogu realizovati zbog određenih okolnosti. Zbog toga, istraživač treba da ima u vidu skupinu okolnosti, totalitet pojave i da vodi računa kako o granicama svojih naučnih istraživanja tako i o mogućim granicama rešenja odgovarajućeg problema. Stručne službe u radnim organizacijama takođe prikupljaju podatke o pojedinim pojavama i ljudi iz tih službi imaju odgovarajuća iskustva o čemu treba voditi računa. Međutim, treba imati u vidu i činjenicu da neka praktična iskustva mogu biti ograničena. A ta ograničenost »zdravog razuma« je uslovljena raznolikošću i neodređenošću društvene stvarnosti. Ono što se naslućuje ili pretpostavlja misli se da se zna pa se posle dobijenih rezultata istraživanja to tvrdi. Ljudi iz prakse mogu poznavati dobro određene probleme, obim i dimenzije jedne pojave, osnovne uzroke koji je determinišu itd. Ali stvar je u tome što sva određena »znanja« nisu proverena niti potvrđena. To je jedna strana problema. A druga se sastoji u tome što se ne mogu poznavati sve veze i odnosi na osnovu »zdravog razuma«.

Zato sociolozi koji se specijalizuju za istraživanja pojava u posebnim područjima društvenog života (urbana, ruralna, industrija, turizam itd.) moraju računati s navedenim teškoćama i problemima koji će iskrsavati u vezi s ljudima iz prakse, laicima, »zdravim razumom«, tj. sa korisnicima istraživanja. Moraju strpljivo da rade kako na usavršavanju tehnika istraživanja tako i na ukazivanju problema koje »zdrav razum« nije sposoban da otkrije.

THE INVESTIGATIVE AND THERAPEUTIC ROLE OF SOCIOLOGY IN THE ECONOMY AND SOCIETY

ALEKSANDAR TODOROVIĆ

This work involves the role of sociology in the economy and society. A sociologist should apply dialectical methodological measures in order to bring clarity to differing phenomena. We can take the investigation of an urban area as an example, its superstructure (politics, education, culture), ecological features and plan, social conflicts, the use of leisure time and socio-economic problems. Every phenomenon should be treated as a whole. That means that one shouldn't disregard the total surroundings, which is a determiner, or the differing elements of which the inner whole is composed. In studying the phenomenon of self-management, one should employ the dialectical opposite. Especially here the practical role of sociology which concerns the developing of the theoretical, empirical-investigative and the practical therapeutic role has effect. Sociology in its development didn't ignore practice, as its empirical findings have a practical-applicative character. The therapeutic role of sociology is to make a diagnosis, and then to find a medium for action.